

ALİ

ALİ Nazmi bk. ÉLİ Nazmi (1878 - 1946)

ALİ Nejat (? –): Yazar. Ulaşılabilen tek eseri, 219 sayfalık bir romandır. **Eseri/Roman: Bir Mühendisin Romanı** (Ank. 1958).
Kay.: Yaz. Arv. ♦A. YILMAZ

ALİ Neseb, bk. NÂFİZ (1916 –)

ALİ Nidâî, bk. NİDÂÎ (1878 - 1916)

ALİ Nihad (19. yy.): Şair. 1887-1892 yılları arasında *Hizmet* gazetesinde birkaç mensur şiiri ve Maupassant'dan bir çeviri hikâyesi yayımlandı. İdadiden arkadaşı Mehmed Abdurrahman ile birlikte çıkardıkları şiir kitabının hazırlanmasında, hocası olan Halit Ziya Uşaklıgil'in büyük tesiri olduğu görülmektedir. **Eseri/Şiir: Şükûfedân** (Mehmed Abdurrahman'la birlikte, İstanbul 1305/1888). **Matematik: Talîm-i Hesab** (2 c., 1310/1892). **Çeviri: Mahkûmun Son Günü** (Viktor Hugo'dan, 1303/1886), **Dostum Pifâr** (Paul de Kock'tan, 1303/1886)
Kay.: İFSA (1850-1950), s.63-64. ♦G. OKUTAN

ALİ Nihad, bk. TARLAN, Ali Nihad

ALİ Nikâtî, bk. NİKÂTÎ (? – 1715)

ALİ Nisbetî, bk. NİSBETÎ (? – 1679)

ALİ Nûsî, bk. NÛSÎ (? – 1651)

ALİ Nusret (1874 - 1912): Yazar. Yenişehir'de doğdu. Şair Cenab Şehabeddin'in kardeşidir. 1891'de askerî okulları istihkâm teğmeni olarak bitirdi. Öğretmenlik yaptı. Yarbayken 1908'de emekliye ayrıldı. İstanbul'da öldü. **Eserleri: Küçük Bir Facia-i Vatanperverâne, Makalât-ı Tarihiyye ve Edebiyye, Menekşe. Çeviri: Sergüzeşt-i Hunîn.**
Kay.: TDEA 1/115. ♦Yaz. Krl.

ALİ Nutkî, bk. NUTKÎ (– 1727)

ALİ Nutkî Dede, bk. NUTKÎ Ali Dede (1762-1804)

ALİ Nüzhet, bk. GÖKSEL, Ali Nüzhet

ALİ Öksüz Dede, bk. ÖKSÜZ, Ali

ALİ Ömer, bk. GALİ Gomer

ALİ Örfî, bk. ÖRFÎ (? – 1888)

ALİ Paşa (16. yy.): Divan şairi. Kanunî devri Anadolu paşalarındandır. Temerrüd Hacı Ali Paşa diye tanındı. Bağdat valiliğinden ayrılırken Ahdî de onunla birlikte Sivas'a geldi. Şair, Sivas'ta uzun müddet onun hizmetinde bulunduğunu, Paşanın Fars dilini çok iyi bildiğini, çeşitli konulardaki bilgisiyle ün yaptığını, dindar, âdil bir devlet adamı olduğunu ve Hacca gittiğini yazıp ikisi Farsça biri Türkçe üç beytini tezkiresine kaydetti. Tarih ve Şehname yazmada usta bir şairdi.
Kay.: GŞ (Millet K. AE Tarih, Nu.774, v.15ab; TGDEİS s.31; TN 1/129(518). ♦M. CUNBUR

ALİ Paşa (? – 1648): Şair, devlet adamı. Bosna civarındaki Varvar'da doğdu. Varvarlı Ali Paşa diye tanındı. III. Mehmed döneminde (1595-1603) devşirme olarak İstanbul'a getirildi. Enderun'da eğitim gördü. Kabiliyetiyle dikkat çekti ve bu yüzden sarayda görevlendirildi. Sarayın çeşitli bölümlerinde görev yaptı. II. Osman'ın tahttan indirilmesi sırasında Şam'a gönderildi. Müteferrika, Yeniçeriâğası, Atmacacıbaşı, Şahincibaşı oldu. Bolu, 1643'te Anadolu Beylerbeyi oldu. İran'a karşı savaşlara katıldı ve yararlıklar gösterdi. 1644'te Van, sonra Bosna valiliklerine getirildi. 1645'te azledildi. 1646'da Kıbrıs, Adana, Maraş ve 1648'de Sivas valisi oldu. İbşir Paşaya uyararak devlete isyan ettiği için katledildi. Önemli bir devlet adamı ve strateji uzmanı olan Ali Paşa, altı ayrı padişah döneminde devlete hizmet etmiş, Osmanlı devletinin gerileme döneminde çarpık sistemin kurbanı olarak hayatını mücadeleleriyle orantılı olmayan bir biçimde noktalamıştır. Ali Paşa devlet adamlığı yanında şairliği ile de dikkat çekmiş biridir. Paşa, mesnevî nazım şekliyle kendi biyografisini 177 beyit hâlinde anlatmıştır. Edebiyatımızda bu tarz eserlerin azlığı düşünülecek olursa Ali Paşa'nın bu küçük eserinin ehemmiyeti kendiliğinden ortaya çıkar. Sözü edilen bu eser Marija Dukanoviç tarafından *Rimovana Autobiografija Varvarî Ali-paşe* adıyla yayımlandı (Belgrad, 1967).

Kay.: KMBOJ s. 263; SO 3/513. ♦M. İSEN

malarımından mülhem olarak, artık beklemeğe tahammülü kalmayan bu Türkçemiz hakkındaki fikirlerimi yayınlamayı yerinde buldum.

Bilindiği üzere Çağatay tâbiri, ilk olarak, Harzem'le şarkî ve garbî Türkistan sahasının hükümdarlığına getirilen Çingiz'in ikinci oğlu Çağatay'dan türemiştir. İlk zamanlarda, sırf bir şahıs adı olan kelime, XIV. asırdan sonra, Maveraünnehr'in Çağatay varislerinden Tüve'nin idaresi altına geçmesile, daha resmî bir mana almış ve başında bir Moğol hanı bulunmak şartile, Orta - Asya Türk devletine alem olmuştur¹. Mamafih, Çağatay tâbiri, aslî sayılan resmî manası dışında, ayrıca bir de kabile adı olmak üzere, oldukça dar bir manada da kullanılmıştır. Gittikçe genişlemeğe yüz tutan tâbir, ilk zamanlarda, yâni Timurîlerle Çağataylılar devrinde, sırf göçebe ve göçebelik geleneklerine bağlı halklara² izafe edilmekle kalmamış, sonraları Çağatay sülâlesine mensup hükümdarlar bulunmadığı sıralarda dahi, kendi resmî manasını muhafaza etmiş ve hattâ Hindistan'a kadar götürülmüştür. Dikkate şayandır ki, aynı devirde sabık Çağatay ulusunun şark kısmında, Çağatay hanları hâkimiyet sürdürdükleri halde, Çağatay tâbiri tamamen istimalden hariç tutulmuştur.³ Tıpkı devlet teşkilâtıyla, dil ve edebiyat sahalarında olduğu gibi, etnoloji alanında da, tâbir, açık bir mana ifâde etmekten uzak olmuştur. Nitekim, Ali Şir Nevaî kendi eserlerinde, bâzı Çağatay kabilelerinin rollerinden bahsettiği gibi, Nevaî'nin eserlerine «*El-lugat-ün Nevaîyye*» adile lûgat vücûda getiren müellif te, bâzı alâmetler üzerine, Arlas, Arlat, Barlas, Belügüt, Tarhan ve saire gibi bâzı urukları, doğrudan doğruya Nevaî'nin eserlerinden iktibaslar yaparak, Çağatay kabilesinin birer kollarından saymıştır.⁴ Babür şah ta, yerli bir hanın idaresinden bahsederken, Çağatay adlı bir Türk halkının mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.⁵ Seyyah Klaviho ise, vaktile Çağatay kabilelerinin, Timur'a bir nevi askerî muhafızlık vazifesi yaptıkları

¹ A. K. Borovkov, *Alişer Navoi kak osnovopolojnik uzbekskogo literaturnogo yazıka*, Alişer Navoi külliyyatı, Moskva, 1946, s. 119.

² V. V. Bartold, *Ulugbek i ego vremya*, Petrograd, 1918, s. 11.

³ Aynı eser.

⁴ Velyaminov - Zernov, *Slovar djagataysko - turetskiy*, SPb. 1868, s. 14, 15, 128 v. d.

⁵ *Baburnâme*, Beveridge neş. London, 1906, s. 202.

I. Hikmet Ertaylan
VARVARİ ALİ PAŞA

<p>کم اولن ایرکون راه هدایه اولو فکر نین عاجز بیلدیجی قولینون صدقل اول بادشاهاک ذلیل ایکن عزیز این حقیر ی تو عالم غریب بحر احسان عطا سنی نشه سنی انبیاده سار انک احسانیدر بحر غایت انک بیکن برین عدل ایتمن انسان چهران اهلندن اونی برحقیرک قولیسر عاقبت بلن کیدر دم هدایت چوبینی قدیری یاری غلام جعینه برکون ایتدی فرهاد مباشرا اولدی او غلام جعنه اول</p>	<p>شاه و محمد و مشک او لسون خدایه اور و ارض و سما اهلینه معبود نین مشریکی یوق تو دیری یوق او مشا اسیر ایکن اسیر این رفیقیری قرطاشندن ایدر آب حیوان خوالی چشمه می هریر ده جاری انک الطافنه یوقدن نه پایت حصوصا یوقلیند اولن احسان بنیدم او غلامی بر مرد فقیرک فلاکت دشتنی میدان ایدر دم غنایت ایلدی و لطف استی یاری مکر سلطان محمد خان دوران چیقوب یوق سنی ایلیند اخی بر قول</p>
--	---

51. ALI-PAŠA VARVAR

(‘Ali Pāšā Vārvār)

SABANOVIĆ (Književnost Muslimana BiH na
Orientalnim jezicima), s. 263—274,
VI. 1973

Edebiyat

Zbog svoje državničke uloge, a posebno zbog svojih izuzetnih karakternih, moralnih i viteških vrлина, Ali-paša Varvar ušao je u sve povijesti i biografije Osmanskog carstva. Po tome ga je unio i Bašagić u svoju *Kratku uputu i Znamenite Hrvate u Turskoj carevini*, ali nije, naravno, ni pomišljao da ga unese u svoje *Bošnjake i Hercegovce u islamskoj književnosti* jer nije ni slutio da se Ali-paša bavio i književnim radom. To nije znao niko sve do 1948. godine kada je I. H. Ertaylan pronašao i izdao njegovu autobiografiju (I. H. Ertaylan *Varvari Ali Paša*. TDED sv. II, br. 3—4, Istanbul 1948, 155—170) zbog koje je ušao u ovaj rad. Kasnije je Marija Đukanović tome djelu posvetila svoju disertaciju, koja mi je pomogla da dam prikaz života i rada Ali-paše bez mnogo samostalnih istraživanja.

Premda se Ali-paša sada općenito naziva V ā r v ā r ĩ ‘Ali-pāšā i premda iz posljednjeg stiha njegove autobiografije proizlazi da se i sam tako nazivao, ako taj oblik nije nastao zbog rime, a i taj posljednji stih dodat je kasnije drugom rukom i pismom, on se u svim zvaničnim turskim dokumentima XVII stoljeća zove V a r v a r Ali-paša. Tako se do nedavno zvalo i selo u kome se rodio i tako se zvao Ali paša i po narodnom predanju; tako ga zovu Muvekkit i Bašagić pa sam zato zadržao taj oblik.

Varvari, Ali paša (TDED)

Kirmici

eu XVIe siècle, Paris 1975, 84; R. Dozy, see Ibn al-'Idhārī, introd., 43; H. Fournel, *Les Berbères. études sur la conquête de l'Afrique par les Arabes*, 2 vols., Paris 1875-81, ii, 85; Kahhāla, *Mu'allifīn*, xii, 141; I. Yū. Kračkovski, *Arabskaya geograficheskaya literatura*, Leningrad 1957, 165, Ar. tr. Š. 'U. Hāshim, Cairo 1963, 169; E. Lévi-Provençal, *Documents inédits d'histoire almohade*, Paris 1928, 3 n. 1; T. Lewicki, *La répartition géographique des groupements ibādites dans l'Afrique du Nord au moyen-âge*, in *RO*, xxi (1957), 317, 335; A. Miquel, *La géographie du monde musulman*, i, Paris 1967, pp. xxxi-xxxii, 259-62, index s.v. Warrāq, ii, 1975, 151, index; V. Monteil, *Al-Bakrī (Cordoue, 1068), routier de l'Afrique blanche et noire du nord-ouest*, in *Bull. IFAN*, Dakar, xxx (1968), 39-116; Pons Boigues, 80-1, no. 39; W. Schwartz, *Die Anfänge der Ibaditen in Nordafrika*, Wiesbaden 1983, 84; F. Wüstenfeld, *Die Geschichtsschreiber der Araber und ihre Werke*, Göttingen 1882, 137; Ziriklī, *al-'Ālam*, vii, 148.

(CL. GILLIOT)

WARS (A.), a yellow dye from a perennial plant cultivated in Yemen, identified usually as *Memecylon tinctorium*, *Melastomaceae*, or sometimes *Flemmingia rhodocarpus* BAK, *Leguminosae*.

According to Abū Ḥanīfa al-Dīnawarī's chapter on dyestuffs (165-7), it is found only in Yemen, and there only as a cultivated plant. From various sources, he describes the best *wars* as *bādīra*, from a young plant, the other sort being called *habashī* because of some blackness in it; however, the *habashī* gives pure yellow, while *bādīra* can contain some redness. Ibn D̄juld̄jul lists it among his medicinal items "which Dioscorides did not mention": it has heads like cotton, and is used for yellow dye, like saffron (Bodleian ms. Hyde 34). Its nature is hot and costive, according to 'Alī b. Sahl al-Ṭabarī in a chapter on spices and scents (*Firdaws*, 398). Medicinal uses seem to have been insignificant. However, Ibn Ḳayyim al-D̄jawziyya in *Medicine of the Prophet* gives a *ḥadīth* that the Prophet used to prescribe oil with *wars*, taken internally, for pleurisy (al-Tirmidhī, *Ṭibb*, 28; Ibn Mādja, *Ṭibb*, 17). He also mentions its use as an embrocation for freckles, itching, and some skin problems (Ar. text 444, Eng. 280).

Dyestuffs, once prepared for sale and for use, are not always so easily identified, and it may have been confused at times with *Carthamus tinctorius*, *Compositae*, the safflower, which also gives yellow and red dye.

Bibliography: 'Alī b. Sahl al-Ṭabarī, *Firdaws al-hikma*, ed. M.Z. Siddiqi, Berlin 1928; B. Lewin (ed.), *The Book of Plants . . . by Abū Ḥanīfa al-Dīnawarī*, Bibl. Islamica, Wiesbaden 1974; Ibn Ḳayyim al-D̄jawziyya, *al-Ṭibb al-nabawī*, ed. A.A. al-Ḳal'ad̄jī, Cairo 1978, Eng. tr. P. Johnstone, *Medicine of the Prophet*, Cambridge 1998.

(PENELOPE C. JOHNSTONE)

WARSH, 'UTHMĀN B. SA'ĪD b. 'Abd Allāh al-Ḳurashī al-Miṣrī al-Ḳayrawānī, transmitter of the Ḳur'ān reading of Nāfi' al-Layṭhī [*q.v.*], born in 110/728 in Egypt where he also died in 197/812. A Copt in origin, Warsh was a student of Nāfi' and it was from his teacher that he is said to have received his *lakab*; the name Warsh was given to him either because of his extreme whiteness or because of his similarity to a bird called *warashān*. Warsh taught his transmission of the Ḳur'ān to a number of his Egyptian students, and from there it spread especially through transmitters in Spain. While the Ḳur'ān reading of Ḥaṣṣ 'an 'Āṣim is now the most widespread in the Muslim world [see *ḲIRĀ'Ā*], the version of Warsh 'an Nāfi' is found particularly in West and North-West

Africa and has been printed in Saudi Arabia, Cairo and Tunis. The reading system of Nāfi' was also maintained by the Zaydiyya [*q.v.*] of the Yemen although no studies have been done to determine if this was the transmission through Ḳālūn (d. 220/835) or Warsh.

Bibliography: Sezgin, *GAS*, i, 11; Yākūt, *Irshād*, ed. Rifā'i, xii, 116-21; Ibn al-D̄jazārī, *Ghayāt al-nihāya fī ṭabaqāt al-kurrā'*, ed. Bergsträsser, Cairo 1932-3, no. 2090; Nöldeke et alii, *Gesch. des Qur.*, iii, 160-205; Labib as-Said, *The recited Koran*, tr. B. Weiss et alii, Princeton 1975, 127 (gives the various *ṭurūḳ* of the *riwāya* of Warsh); Kristina Nelson, *The art of reciting the Qur'ān*, Austin 1985, 133; A. Brockett, *The value of the Ḥaṣṣ and Warsh transmissions for the textual history of the Qur'ān*, in A. Rippin (ed.), *Approaches to the history of the interpretation of the Qur'ān*, Oxford 1988, 31-45 and references.

(A. RIPPIN)

✓ **WARWARĪ 'ALĪ PASHA**, Ottoman governor and commander, d. 1058/1648.

He was a native of Warwar or Varvara (lat. 43° 49' N., long. 17° 29' E.) in Bosnia. Details of his career in state service in the first four decades of the 17th century are provided by the Pasha himself in his versified memoirs (*sar gudhashī*). Some of the high points, as he relates them, include his participation in Murād IV's campaign against Eriwan in 1045/1635 as *dūmdar* (commander of the army's rear flank), in which he received a cash bonus for exceptional service of four purses (160,000 *akçes*) of silver (*Memoirs*, v. 116), and his sustaining of battle wounds during the campaign against Baghdād in 1048/1638, which led to his promotion at the end of Murād's reign to the governorship-general of Rumelia (vv. 135-40). 'Alī Pasha regarded his appointment to the governorship of Bosnia through the intercession of the Grand Vizier Semīdh Meḥmed Pasha in 1054/1644 as the pinnacle of his career (vv. 168-9, date confirmed in Na'imā, *Tārīkh*, iv, 73). However, the insecurity of his position, shared by all provincial governors, is only too apparent from his record of service at the beginning of Ibrāhīm I's reign. In the first four years of that sultan's reign alone, he was appointed in rapid succession to six governorships: Magnisa, Van, Anatolia, Adana, Diyarbekir and Bolu.

Warwarī 'Alī Pasha is chiefly remembered for the stance which he took, bravely contradicting current government practice, in support of guaranteed conditions of service for provincial governors and for his opposing, in particular, abuses in the assessment of the appointments' gratuity customarily paid by new incumbents to higher office [see *PISHKASH*]. Uncontrolled increases in these assessments, especially during the reign of Ibrāhīm I, had left many governors in a state of chronic indebtedness. During his tenure as governor of Sivas in 1058/1648, 'Alī Pasha's opposition took concrete form in rebellion, and during a conflict between government and provincial forces near the central Anatolian town of Čerkes in Rabī' II 1058/May 1648 he was captured and executed on the spot [see *IPSHIR MUṢṬAFĀ PASHA*]. It is ironic that, only four years later, in 1062/1052 Ipshir, clearly inspired by the example of his discredited predecessor, himself backed proposals in favour of a guaranteed three-year minimum term of service for all state appointees. Na'imā, v. 199, ll. 2-3). Ottoman political thinkers from the time of Ḳoçi Beg [*q.v.*] to Tatarḍjīk 'Abd Allāh Efendi [see *SELİM III*] gave particular emphasis in their writings to the importance of state administrators' immunity from arbitrary

Bir yanda kendileri diğer yanda onlara katılan ve emirleri altına giren diğer yardımcı asi kuvvetler el ele vererek Anadolu'nun birçok şehirlerinde ve köylerinde uzunca bir dönem yağmacılığa, talana ve isyana devam etmişlerdir. Birbirlerinden aldıkları destekle sonlarını düşünmeden ve belki de bazı durumlarda mecburiyetten devlete karşı gelmişlerdir. Örneğin Abaza Mehmed Paşa Ankara, Kayseri, Konya vs şehirlerde eşkıyalık yaparken ortağı ve adamı Çopur Bekir de Niğde Sancağını talan etmekle meşgul olmuştur.¹³¹ Şimdi bu paşaların en önde gelenlerine ve yaptıklarına yakından bakabiliriz.

(210381)
1.1. Varvar Ali Paşa İsyanı

20 Mart 2016
MADDE YAYIMLANDIKTAN
SONRA GELEN DOKÜMAN

Aslen Bosnalı olan Ali Paşa, Anadolu ve Rumeli Beylerbeyliği yapmış, 1643 yılında ikinci defa Anadolu Beylerbeyi olmuştur. Van, Bosna ve Kıbrıs valiliklerinden sonra 1648'de Sivas'ta göreve başlamış, bu görevinde iken devlete karşı gelerek isyan etmiştir.¹³²

Varvar Ali Paşa'nın isyan sebebi kaynaklarda şöyle geçmektedir: Devlet idaresinde Sultan Murad döneminde görülen iyileşme bu dönemde tersine dönmüş görüntüsü vermektedir. Merkezi hükümet üyeleri, taşra idarecisi paşalara haber göndererek; padişah için çeşitli isimler altında, para veya mal cinsinden bazı hediyeler istemeye başlamışlardı.

Bu amaçla Sivas beylerbeyi olan Varvar Ali Paşa'dan da 30.000 kuruş temin etmesi istenmişti. Ayrıca Varvar Ali Paşa'ya, İpşir Paşa'nın Sivas'ta bulunan

¹³¹ Abaza Mehmed Paşa'nın isyanı ele aldığımız dönemin hemen öncesindedir. Bu yüzden isyan detaylı olarak ele alınmamıştır. Bu ayaklanma için bkz. *Peçevi Tarihi II*, s.400-401, 408, 410; Katip Çelebi, *Fezleke II*, s. 35, 52-56, 110; H. D. Andreasyan, "Abaza Mehmed Paşa", *İUEFTD*, XVII/22, (Mart 1967), İstanbul, 1968, s.131-142; M. İlgürel, "Abaza Paşa", *TDVİA*, C.I, s.11-12; Selahattin Döğüş, "Kayseri'nin 25 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Şehrin Sosyo-Ekonomik Hayatı ve Abaza Mehmed Paşa İsyanının Şehre Tesirleri", *II.KYTSB*, Kayseri 1998, s.113-126.

¹³² Bkz. M. Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî*, C. III, s.599.